

- JENSEN, M.C. en W. MECKLING (1976), "Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure", *Journal of Financial Economics*, jg. 4, blz. 305-360.
- JONG, A. DE, C.J. VELD en J. GRAZELL (1998), "Alternatieve onderzoeksmethoden in de ondernemingsfinanciering", *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, jg. 64, nr. 10, blz. 409-428.
- KENNEDY, P. (1988), *A guide to econometrics*, Oxford, Blackwell.
- MODIGLIANI, F. en M.H. MILLER (1958), "The Cost of Capital, Corporate Finance, and the Theory of Investment", *American Economic Review*, jg. 48, blz. 261-299.
- MODIGLIANI, F. en M.H. MILLER (1963), "Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction", *American Economic Review*, jg. 53, blz. 433-443.
- MYERS, S.C. (1977), "Determinants of Corporate Borrowing", *Journal of Financial Economics*, jg. 5, blz. 147-175.
- SMITH, C.W. en R.L. WATTS (1992), "The Investment Opportunity Set and Corporate Financing, Dividend, and Compensation Policies", *Journal of Financial Economics*, jg. 32, blz. 263-292.
- TITMAN, S. en R.E. WESSELS (1988), "The Determinants of Capital Structure Choice", *Journal of Finance*, jg. 43, nr. 1, blz. 1-19.
- VERSCHUEREN, I. (1999), "Hoe beïnvloedt asymmetrische informatie de keuze van de schuldgraad? Een literatuuroverzicht", *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, jg. 53, nr. 2, blz. 191-221.

Chris Coeck *

Douglass C. North: van traditioneel neoklassiek auteur tot nieuw-institutioneel denker

Trefwoorden: North; nieuw-institutionalisme; instituties

Dit artikel verschaft een overzicht van de evolutie in het gedachtegoed van Douglass C. North. Zijn bijdrage in de ontwikkeling van de nieuw-institutionele theorie wordt geanalyseerd en de verschillen met meer conventionele benaderingen worden aangegeven. Vooral het integreren van sociaal-maatschappelijke aspecten, politieke elementen en gedragskenmerken is typerend voor deze benadering. In het artikel wordt de theorie van North gesitueerd binnen het volledige spectrum van de institutionele theorie en worden de bouwstenen of uitgangspunten voor de theorievorming van deze auteur onderscheiden.

1. Inleiding

Economische actoren worden bij hun beslissingen in belangrijke mate beïnvloed door externe omstandigheden en situatietekenen. Hierdoor dienen beslissingen te worden getroffen op basis van "beperkte rationaliteit" en "opportunisme". In deze bijdrage wordt nagegaan of de institutionele theorie, zoals ze werd ontwikkeld door de econoom historicus en Nobelprijswinnaar Douglass C. North, een substantiële bijdrage levert binnen een dergelijke constellatie en of ze een oplossing kan bieden voor de beperkingen die aan meer conventionele benaderingen verbonden zijn. De bijdrage vertrekt van de vaststelling dat "instituties"

* Universiteit Antwerpen (RUCA)
E-mail: chrisc@ruca.ua.ac.be

in het werk van economen steeds meer aan belang winnen en dat de invloed van één auteur deze tendens in belangrijke mate "personifieert". De focus van het artikel ligt op een beschrijving van de evolutie van het werk van North. Hier wordt de duidelijke link gemaakt met het toenemende belang van de institutionele stroming binnen het economische denken. De nadruk ligt bijgevolg minder op een analyse van het empirische werk van North maar veeleer op de originaliteit, het belang en de wijzigingen van de theoretische concepten en op wijzigingen ervan.

Het tweede deel van deze bijdrage verschaft een beknopte beschrijving van het ruimere spectrum van de institutionele theorie. Deel drie geeft een overzicht van de evolutie die North heeft ondergaan en van de wijzigende nadruk op bepaalde elementen in zijn theorie. Dit deel bespreekt twee aspecten: de initiële trouw aan het neoklassieke denken en de overgang naar een nieuw-institutionele opvatting van de macro-economische ontwikkeling. Het vierde deel, ten slotte, legt de nadruk op de noodzakelijke bouwstenen van de institutionele theorie en op de componenten die door North worden uitgewerkt. Bovendien wordt een evaluatie verschaft van de bijdrage, originaliteit en relevantie die de theorie van North bezit.

2. Situering van de nieuw-institutionele theorie binnen het institutionele spectrum

De wens om de verschillen tussen de veronderstellingen van de abstracte neoklassieke economie en de werkelijke economische, sociaal-maatschappelijke en politieke situatie te overbruggen en om het belang van sociale normen en individuele percepties en ideologie aan te geven, heeft de basis gelegd voor een afzonderlijke economische denkrichting: de institutionalistische benadering. Binnen het institutionele spectrum van economische theorieën kunnen drie verschillende stromingen worden onderscheiden, met name (1) het oud-institutionalisme, (2) het neo-institutionalisme en (3) het nieuw-institutionalisme.

A. Het oud-institutionalisme

De voornaamste grondleggers van het institutionalisme of oud-institutionalisme zijn Thorstein Bunde Veblen, Wesley Clair Mitchell, Clarence

Ayres en John R. Commons. De basis voor deze denkrichting werd gelegd binnen een beperkte groep van Amerikaanse economen, die de dominantie van het neoklassieke paradigma wensten te doorbreken, die trachtten de maatschappelijke realiteit in de theorie te integreren en die het belang van de institutionele structuur als determinerend voor de economische prestaties beschouwden. Vooral de neoklassieke assumpties van volledig rationele agenten, volmaakte mededinging en dominantie van het marktsysteem zonder overheidsinterventie werden door deze auteurs bekritiseerd en afgewezen. Ze beschouwden deze veronderstellingen als onrealistisch en niet geschikt voor het verklaren van de werkelijkheid. De oud-institutionele stroming stelt dat een "evolutionaire economie" dient te worden ontwikkeld waarbij instincten, gewoonten en normen of instituties centraal staan ("what people do is governed by institutions") en waarbij historische en maatschappelijke processen doorslaggevend zijn. Dergelijke structuren zijn in een grote verscheidenheid in de complexe realiteit aanwezig en worden in grote mate overgedragen door middel van een proces van "economische evolutie" (analoog met de biologische evolutie-gedachtegang van Darwin). Dergelijk proces gaat onverminderd door, doch als een gevolg van veranderingen in de institutionele omgeving kan dit proces worden versneld of afgeremd. Dit impliceert dat in de institutionele theorie gesteld wordt dat moet worden afgestapt van de voorstelling van economische processen aan de hand van rigide evenwichtsvoorwaarden, maar dat daarentegen veeleer gesteund dient te worden op een dynamische voorstelling ervan.

De oud-institutionele theorie verwerpt bijgevolg de neoklassieke assumptie van "instrumentele rationaliteit". Ideeën, ideologieën en normen spelen onder deze assumptie geen rol, aangezien ze als een constante worden beschouwd en aangezien gesteld wordt dat de individuele actor nutsmaximalisatie nastreeft door gebruik te maken van de mogelijkheden van economische en politieke markten. Veeleer dan te steunen op maximalisatiegedrag trachten de institutionalisten te bepalen op welke elementen de individuele keuzes worden gebaseerd. De oud-institutionalisten streefden veeleer een descriptieve en a-theoretische opvatting na (zie Rutherford, 1989; Langlois, 1989). Volgens een aantal auteurs is de teloorgang van de oud-institutionele theorie precies te wijten aan het gebrek van een theoretische basis (zie bijvoorbeeld North, 1986). Een goede beschrijving van de dichotomie tussen beide strekkingen wordt verschaft door Groenewegen, Pitelis en Sjöstrand (1995, blz. 5). In de institutionele theorie wordt bijgevolg ook het concept "efficiëntie" niet als centraal element gehanteerd, maar wordt veeleer nagegaan of de sociale

kosten van acties legitiem of aanvaardbaar zijn. De denkwijze, aanpak en stijl van deze denkrichting waren doorslaggevend in de Verenigde Staten tot aan de Tweede Wereldoorlog.

B. Het neo-institutionalisme

De neo-institutionalistische strekking wordt gevormd door auteurs (zoals J.K. Galbraith, A. Gruchy en G. Hodgson) die de oud-institutionele theorie toepassen op hedendaagse problemen. In belangrijke mate hanteren zij een theorievorming die gebaseerd is op dezelfde kenmerken als het oud-institutionalisme: politieke en sociale factoren zoals status, ideologie en politieke macht zijn eveneens van belang in deze theorievorming. De neo-institutionele theorie benadrukt duidelijk dat normen of met andere woorden instituties niet de enige elementen zijn van het sociale of maatschappelijke systeem, maar de manier bepalen waarop de acties getroffen worden. Instituties bepalen organisaties: organisaties zijn de "physical manifestation of a set of working rules for going concerns" (zie Bromley, 1985, blz. 786). De markt wordt in dit geval eveneens beschouwd als een institutie. De onderzoeksvraag die in de neo-institutionele theorie centraal staat, tracht te bepalen op welke manier instituties en organisaties het beleid beïnvloeden.

C. Het nieuw-institutionalisme

De derde stroming binnen het institutionalistische denkkader is het nieuw-institutionalisme. De voornaamste grondleggers hiervan zijn onder andere Coase, Alchian, Hayek, Simon, Arrow, Williamson en North. In de literatuur wordt deze stroming ook soms (onterecht) de "Neoklassieke Institutionele Economie" of de "Neoklassieke Politieke Economie" genoemd. De nieuw-institutionele theorie gaat er van uit dat de conventionele neoklassieke benadering dient te worden uitgebreid om rekening te kunnen houden met elementen uit de economische werkelijkheid.

De term "nieuw"-institutionalisme duidt op het feit dat er een duidelijk verschil bestaat met de traditionele institutionele of oud-institutionele theorie van Commons, Veblen en Mitchell (zie voor een uitgebreide bespreking bijvoorbeeld Hutchinson, 1984; Coase, 1984; Langlois, 1986; Mayhew, 1989; Jacobi, 1990; DiMaggio en Powell, 1991; Powell en DiMaggio, 1991; Hodgson, 1993b; Rutherford, 1994, 1995; Ramstad,

1996; Selznick, 1996; Dugger, 1996). Het nieuw-institutionalisme verschilt van het oud-institutionalisme door te vertrekken van het neoklassieke concept van het welvaarts- en nutsmaximerende en "eigenbelang"-nastrevende individu: de percepties van individuen worden niet beïnvloed door de economische omgeving, maar worden als vaststaand gegeven beschouwd. Alle individuen streven wel hun eigen doelstellingen na binnen de grenzen en het kader dat verschaft wordt door (formele en informele) regels. De nieuw-institutionele economie gaat eveneens uit van maximalisatie- en rationaliteitspostulaten, beoogt de realisatie van een optimale evenwichtspositie te bekomen door middel van de marktwerking en tracht door middel van de integratie van de transactiekostentheorie, de eigendomsrechten-theorie en de *public choice*-theorie een theoretische basis te ontwikkelen (zie bijvoorbeeld Samuels, 1995, blz. 578 en North, 1986, blz. 235).

Er bestaat echter ook een duidelijk onderscheid met de neoklassieke theorie. De voornaamste karakteristieken van de nieuw-institutionele theorie en de verschillen met de conventionele neoklassieke theorie worden samengevat door onder andere Dugger (1990), Groenewegen (1990), Gunnarson (1991), Furubotn en Richter (1991), Hodgson (1993b), Rutherford (1994) en Lowndes (1996). Vooral het introduceren van "instituties" of normen, naar analogie van de oud-institutionalisten, is een belangrijk onderscheid met de neoklassieke benadering, waarin instituties als niet belangrijk werden beschouwd of slechts een neutrale invloed hadden.

De nieuw-institutionele theorie dient te worden opgevat als een multidisciplinaire benadering. De theorie is samengesteld uit elementen die ontleend zijn aan de juridische theorie (waarbij de nadruk ligt op de bepaling van eigendomsrechten), aan de economische theorie (waarbij de nadruk in meer of mindere mate ligt op de maximalisatiegedachte en op het rekening houden met transactiekosten) en aan de organisatie-theorie (waarbij de nadruk ligt op het incorporeren van gedragskenmerken; zie Williamson, 1985 en 1981a; Moe, 1984).

De nieuw-institutionele theorie is bijgevolg geen homogene, duidelijk afgebakende theoretische strekking, maar bestaat uit een amalgaam van bijdragen en stromingen die de nadruk leggen op verschillende centrale veronderstellingen. Een onderscheid kan gemaakt worden tussen, enerzijds, een groep van auteurs die in belangrijke mate neoklassiek denken en die het belang van instituties enkel erkennen op grond van efficiëntie-

en kostenkarakteristieken. Dit kan worden voorgesteld als de *neoklassieke tak* van het nieuw-institutionalisme, die onder andere wordt vertegenwoordigd door O. Williamson. Anderzijds bestaat er ook een groep van nieuw-institutionele auteurs die trachten de neoklassieke assumptie af te zwakken door meer realiteitszin aan hun theorie toe te voegen en die meer geïnspireerd worden door de oud- en de neo-institutionele theorie. Dit kan de *institutionele tak* worden genoemd, die vooral wordt vertegenwoordigd door Douglass North.

Afhankelijk van de stroming die binnen de nieuw-institutionele theorie wordt onderzocht, zal de nadruk liggen op verschillende uitgangspunten. Zo zal de neoklassieke tak van de theorie meer nadruk leggen op het methodologische individualisme, op nutsmaximalisatie van het individu en op de ongestoorde werking van het marktsysteem zonder dat de overheid hierop een substantiële invloed uitoefent. De institutionele tak daarentegen benadrukt niet zozeer het methodologisch individualisme en de nutsmaximalisatie, maar legt meer de nadruk op de ontwikkeling en de evolutie van instituties of regels, op de holistische visie – meer bepaald wat betreft de integratie van ideeën en ideologische elementen in de theorie – en suggereert dat de overheid een meer uitgebreide rol toebedeeld krijgt, rekening houdend met de beperkingen van deze actor en met de invloed van transactiekosten die voortvloeien uit beperkte rationaliteit en mogelijk opportunistisch gedrag.

Zowel de neoklassieke als de institutionele tak van de nieuw-institutionele theorie gebruiken, naar analogie van het neoklassieke paradigma, het prijsmechanisme als analyse-instrument: prijsveranderingen worden beschouwd als een van de belangrijkste factoren die verandering binnen het economische systeem teweeg kunnen brengen. Aan de veronderstellingen van de neoklassieke theorie voegt het nieuw-institutionalisme echter de invloed toe van onvolledige informatie, de beperkte capaciteit van de economische agenten om informatie te verwerken en het begrip “transactiekosten”, dat fungeert als de verbinding tussen institutionele aangelegenheden en productiekosten. Transactiekosten zijn alle kosten, inclusief de zoek-, onderhandelings- en informatiekosten, de controlekosten en de kosten die verbonden zijn aan de afdwinging en handhaving van de overeenkomsten (zie ook Van Selm, 1994; Williamson, 1993, blz. 56). De theorie suggereert dat transactiekosten de vorm en inhoud van de aangewende institutionele of organisatievormen bepalen. Bij een transactiekostenbenadering moet volgens Williamson steeds de vraag worden gesteld of het economisch systeem wel degelijk zonder

problemen of fricties verloopt. In de nieuw-institutionalistische theorie wordt immers afgestapt van de veronderstelling van de “frictievrije” wereld en wordt het determinerende belang van transactiekosten en instituties aangegeven en in de theorie geïntegreerd.

De institutionele tak van de nieuw-institutionele theorie stelt niet langer de “transactie” maar vooral de “institutie” of de “regelgeving” als centraal onderzoekselement. Ze tracht de realiteitswaarde van de economische theorie te vergroten, door de nadruk te leggen op situaties die in werkelijkheid bestaan (zie bijvoorbeeld ook North, 1990a).

De nieuw-institutionalistische theorie tracht, uitgaande van het individu, het ontstaan, het voortbestaan en de werking van sociale instituties te verklaren. Het bestaan van instituties heeft een invloed op het individuele gedrag. Zodra instituties ontstaan, veroorzaken zij een externe randvoorwaarde op het gedrag van individuen bij het maken van keuzes. De individuele voorkeuren blijven echter steeds gelijk en onaangetast. Het nieuw-institutionalisme tracht bijgevolg de conventionele neoklassieke economie uit te breiden met “instituties” door te suggereren dat ze een welbepaald doel hebben (zie Groenewegen, 1990; North, 1994c).

Met betrekking tot de concrete inhoud van de term “instituties” bestaat binnen de nieuw-institutionele theorie echter geen consensus. De neoklassieke tak van de denkrichting ziet instituties voornamelijk als “organisatievormen” of “governance structures”; de institutionele tak daarentegen beschouwt instituties eerder als de spelregels of maatschappelijke normen waarbinnen het economische systeem zich afspeelt. Met betrekking tot dit laatste stellen Groenewegen, Pitelis en Sjöstrand (1995) dat economische instituties gelijkgesteld kunnen worden met een systeem van afdwingbare normen, routines, conventies, wetten en tradities waarin de economische activiteiten zijn ingebed.

Algemeen gesteld worden instituties gevormd om de onzekerheid die verbonden is aan economische activiteiten te verminderen, om de onzekerheid die bestaat in de complexe besluitvorming te reduceren en om de beperkte mogelijkheden om (onvolledige) informatie te verwerken, te plaatsen binnen een theoretisch kader. Instituties worden beschouwd als de spelregels van een maatschappij en zijn formeel gezien de menselijk vastgestelde randvoorwaarden die de menselijke interacties structureren. Instituties dienen echter wel te worden ondersteund door “organi-

saties". Organisaties zijn in dit verband de spelers, groepen van individuen die verbonden zijn door een gemeenschappelijk doel en trachten bepaalde doelstellingen te bereiken (zie onder andere een uitgebreid aantal publicaties van North, 1990a, 1990b, 1991a, 1991b, 1992, 1993a, 1993b). Organisaties kunnen eveneens opgevat worden als de actoren binnen het raamwerk van de geldende normen en instituties. Het betreft individuen die gegroepeerd zijn rond gezamenlijk na te streven doelstellingen. Voorbeelden hiervan zijn (1) politieke organisaties, zoals partijen, regeringen en wetgevende krachten; (2) economische organisaties, zoals bedrijven; (3) sociale organisaties, zoals scholen en universiteiten (zie North, 1991a en 1992). Het onderscheid dat gemaakt wordt tussen instituties en organisaties staat centraal in de theorievorming van de institutionele stroming van het nieuw-institutionalisme. Concluderend kunnen we stellen dat instituties opgevat mogen worden als de regels waaraan de economische actoren binnen de maatschappij gebonden zijn en waardoor het gedrag van deze actoren aan randvoorwaarden wordt onderworpen. Ze bestaan uit formele regels (zoals wetten en regelgeving), informele regels (zoals gedragsregels, normen en zelfopgelegde werkwijzen) en de handhavingskarakteristieken die aan beide vormen verbonden zijn. Een onpartijdige derde actor (in casu de overheid) dient steeds betrokken te worden ter controle en handhaving van de naleving van de instituties.

Formele regels worden opgesteld door de overheid en de naleving hiervan dient ook te worden gecontroleerd. Informele gedragsnormen en zelf-opgelegde regels en standaarden zijn "sociaal vastgelegde gedragingen" waarover een consensus bestaat en die in de meeste gevallen ook worden nageleefd en vrijwel automatisch door de maatschappij worden afgedwongen door middel van sociale controle. Aangezien formele regels het gevolg zijn van een wetgevend proces, kunnen ze op een relatief eenvoudige wijze veranderd worden. Informele normen daarentegen kunnen echter slechts gradueel veranderen, aangezien ze het resultaat zijn van culturele en historisch bepaalde patronen indien individuen evolueren naar andere gedragspatronen die overeenkomen met de nieuwe heersende opvattingen of consensus in de maatschappij.

Volgens de nieuw-institutionele theorie bestaat de mogelijkheid dat individuen afwijken van dit ideale rationele gedrag en ontstaat zogenaamde "beperkte rationaliteit" en "opportunisme". De term "beperkte rationaliteit" verwijst naar gedrag van individuen die rationaliteit nastreven maar dit niet kunnen realiseren als gevolg van de complexiteit van de si-

tuatie waarin ze hun beslissing moeten treffen en door het gebrek aan concrete en volledige informatie. Beperkt rationeel gedrag werd wel rationeel bedoeld (intendedly rational), maar is het in werkelijkheid slechts in beperkte mate. Simon heeft deze situatie in detail besproken (zie Simon, 1957, 1978 en 1991). Deze auteur stelde dat economische actoren geen onmiddellijke nutsmaximalisatie nastreven, zoals de neoklassieke economen en de neoklassieke tak van het nieuw-institutionalisme van Williamson, maar dat ze enkel de intentie hebben om rationeel te zijn en slechts een welbepaalde aanvaardbare situatie willen bereiken of zogenaamde "satisficing". "Satisficing" ontstaat niet enkel als gevolg van het ter beschikking hebben van verkeerde of onvolledige informatie, maar eveneens als gevolg van het feit dat het vanwege de hoge moeilijkheidsgraad onmogelijk is om een correcte evaluatie uit te voeren als de informatie wel beschikbaar zou zijn (zie ook Hodgson, 1993a en 1993b). De "satisficing"-benadering en het erkennen van het belang van beperkte rationaliteit verwijzen in de eerste plaats naar het beperkte verwerkingsvermogen van de informatie en niet naar kosten-minimaliserend gedrag zoals Williamson doet (1975, 1981a, 1981b en 1985): economische agenten trachten niet hun beslissingen te maximaliseren, maar trachten daarentegen aanvaardbare minima te realiseren.

Het feit dat individuen op een objectieve en rationele manier handelen wordt in de institutionele tak van de nieuw-institutionele theorie niet volledig behouden. Daarentegen wordt gesteld dat in vele gevallen eigenbelang (opportunisme) wordt nagestreefd ten koste van de overige actoren en dat pervers gedrag (het zogenaamde "cheating behaviour") het gevolg kan zijn. In dit verband kan het nastreven van opportunisme leiden tot het ontstaan van inefficiënte (formele) instituties die incompatibel zijn met bestaande informele regels. Als gevolg hiervan zal de legitimiteit en de aanvaardbaarheid van dergelijke formele regels of normen zeer beperkt zijn.

Het integreren van gedragselementen zoals beperkte rationaliteit en opportunisme karakteriseert het nieuw-institutionalisme als denkrichting. De basisveronderstelling die in de nieuw-institutionele theorie wordt gehanteerd, is dat door het integreren van regels en normen, waarvan de formele regels worden opgesteld door de overheid in overeenstemming met informele waarden en normen (met andere woorden: een institutionele structuur wordt ontwikkeld), een kader wordt gecreëerd waarin de onzekerheid van interacties tussen individuen wordt gereduceerd. Het feit dat formele regels niet in overeenstemming zijn met de heersende

normen in de maatschappij kan een oorzaak zijn van het ondoeltreffende karakter van het overheidsbeleid. Bij de opstelling van formele regels is het bijgevolg onontbeerlijk om deze in overeenstemming te brengen met de geldende en informele waarden en normen, teneinde op deze manier (institutionele en gedrags-)kenmerken zoals aanvaardbaarheid, eerlijkheid, billijkheid, rechtvaardigheid en dergelijke in de formele regels op te nemen (zie North, 1986, blz. 236, 1989b en 1990b).

3. Het institutionalisme van Douglass C. North

North concentreert zich in zijn theorievorming op publiek beleid en op aanverwante problemen. Zoals reeds gesteld is Douglass C. North de voornaamste vertegenwoordiger van de institutionele tak van de nieuw-institutionele theorie. Deze auteur tracht een combinatie te realiseren tussen elementen van de neoklassieke analyse, elementen uit de transactiekostentheorie en het oud-institutionalisme. Als gevolg hiervan ontwikkelde North een institutionele theorie die kan worden gesitueerd tussen de pure micro-economisch getinte neoklassieke theorie en de nieuw-institutionele organisatietheorie. North tracht bijvoorbeeld de veronderstellingen inzake het (rationele) individu te wijzigen: hij beschouwt het individu op het spectrum tussen de rationele beslisser (methodologisch individualisme en eigenbelang) van de neoklassieke economie en het door traditie en cultuur geconditioneerde en subjectief handelende individu, zoals het in de oud-institutionele theorie wordt beschouwd. Bijgevolg wordt door North gesteld dat, eerder dan te steunen op het neoklassieke instrumentele rationalisme, beter een concept van procedurele rationaliteit wordt nagestreefd, aangezien de individuele acties gebaseerd zijn op een meer subjectieve interpretatie van onvolledige informatie.

North stelt dat instituties (of met andere woorden de formele - politieke en economische - regels en informele normen die in de maatschappij bestaan) de belangrijkste determinanten zijn voor de economische resultaten (zie North, 1994a, blz. 359). Hij beschouwt instituties als bestaande uit formele en informele regels en normen, samen met hun afdwingskarakteristieken (zie infra). Hij stelt bovendien dat bij interacties steeds fundamentele transactiekosten ontstaan, met name de kosten om te bepalen wat wordt uitgewisseld en de kosten om de overeenkomsten af te dwingen en te controleren op de naleving.

Een chronologisch onderzoek van de diverse werken van Douglass C. North geeft een evolutie aan van het benadrukken van neoklassieke aspecten (assumptie van volledig geïnformeerde actor die nutsmaximalisatie nastreeft) naar een meer institutionele nadruk (niet volledig geïnformeerde actor, kostbare en onvolledige informatie, verschillen in onderhandelingskracht, beperkte verwerkingscapaciteit en -mogelijkheden van beschikbare informatie) waarin meer elementen van het oud-institutionalisme worden geïncorporeerd. Geleidelijk benadrukte hij in toenemende mate het belang en de invloed van regels, normen, ideologie, opvattingen, waarden en niet-economische factoren in zijn theorievorming, maakte hij een onderscheid tussen instituties (spelregels) en organisaties (spelers) en weerlegde hij het neoklassieke rationaliteitspostulaat, aangezien hij stelt dat de individuen bij het maken van complexe keuzes niet steeds rationeel handelen.

Ideologie wordt bijgevolg in verband gebracht met de concepten "aanvaardbaarheid" en "legitimiteit" van de formele regels en informele normen en wordt in belangrijke mate historisch bepaald. Vooral inzake formele instituties kunnen deze elementen problemen geven indien er incompatibiliteit bestaat tussen de formele en de informele regels: in dergelijk geval kan een vrijbuitersproblematiek ontstaan. De incorporatie van ideologische elementen in de theorie zorgt ervoor dat een zuiver neoklassieke maximalisatie-opvatting niet langer kan bestaan en dat de formele regels ingebed worden in de maatschappelijke waarden en opvattingen.

A. North als "neoklassiek" auteur

In *The Rise of the Western World* (1973) en zijn *Neo-classical Theory of the State* (1981) vertrekt North vanuit een neoklassiek standpunt en stelt hij dat de Staat inkomstenmaximalisatie nastreeft. Stilaan heeft North bij de ontwikkeling van zijn theorieën echter getracht aan te geven dat een dergelijke zuiver neoklassieke opvatting in werkelijkheid niet uitvoerbaar is: door het bestaan van grote informatiebeperkingen ontstaan een toenemende graad van onzekerheid en substantiële transactiekosten of gedragsinvloeden (in de vorm van beperkte rationaliteit en het mogelijk optreden van opportunistisch gedrag). Deze onzekerheid dient volgens North te worden gereduceerd door het introduceren van instituties in de theorie: als gevolg van de beperkte rationaliteit en het nastreven van "intended rationality" en "satisficing" (analoog met de definiëring van Si-

mon) zijn structuren van regels en normen noodzakelijk om het economische systeem te ondersteunen. Instituties leveren volgens North immers de formele en informele regels waarbinnen het economische systeem zich afspeelt. Het keuze-element blijft in een dergelijke context echter steeds aanwezig: de instituties leveren enkel de gedragsregels waaraan de actoren zich moeten houden, maar schrijven niet expliciet voor op welke wijze gereageerd moet worden. Met andere woorden: individuen en organisaties zullen steeds op basis van hun kennis en bekwaamheden doelstellingen nastreven die door de instituties mogelijk worden gemaakt. North stelt bovendien dat het falen van de overheid om efficiënte instituties op te stellen kan worden verklaard door de noodzaak om een substantiële hoeveelheid financiële middelen te verkrijgen op korte termijn.

Het vaststellen van (formele) instituties en het controleren en afdwingen ervan is de centrale rol van de overheid (zie eveneens Kerstholt, 1994). Hoewel er (informele) instituties bestaan die automatisch worden afgedwongen – of met andere woorden “self-enforcing” zijn – als gevolg van geldende gedragscodes, is het voor de formele regels noodzakelijk dat hun naleving wordt gecontroleerd en afgedwongen door een derde partij. De overheid dient volgens North deze rol op een onpartijdige manier te vervullen.

Aangezien de overheid een essentiële rol vervult, stelt North dat een institutionele theorie ook een theorie moet zijn die het politieke proces evalueert. Op die manier ontstaat een institutionele structuur waar meer zekerheid heerst en een reductie van opportunistisch handelen en beperkte rationaliteit wordt nagestreefd. Dit is een belangrijk onderscheid met de traditionele eigendomsrechten-opvatting van Coase, die dit element over het hoofd ziet. Reeds in North (1978, blz. 975) wordt dit element als determinerend voor de institutionele theorie beschouwd.

In de theorie wordt er geen uitspraak gedaan over de wenselijkheid of effectiviteit van instituties. North stelt immers zelf dat instituties niet steeds welvaartsverhogend werken en dat de introductie van efficiënte formele regels bovenop een bureaucratische controle en ideologische percepties niet steeds tot succes leidt. Daarom dienen de formele regels nog aangevuld te worden met informele instituties, waardoor elementen zoals ideologie, aanvaardbaarheid en legitimiteit ook worden geïntegreerd in het beleid van de overheid. Hierdoor wordt aan de formele regels een wenselijkheidsaspect toegevoegd.

De ontwikkeling van instituties hangt in grote mate af van de verschillen in onderhandelingskracht tussen de overheid en organisaties. De keuze van formele instituties vindt plaats in een politiek systeem waar diverse drukkingsgroepen elkaar bekampen en bijgevolg verschillende percepties tegen elkaar afgewogen moeten worden. Indien de overheid formele regels of instituties voorstelt die niet geloofwaardig of legitiem zijn, zullen de resulterende transactiekosten die voortvloeien uit beperkte rationaliteit en opportunistisch gedrag, hoog zijn.

B. North als “nieuw-institutioneel” denker

In *Institutions, Institutional Change and Economic Performance* (1990a) en in zijn meer recent werk besteedt North (bijvoorbeeld North, 1989a, 1989b, 1989c, 1991a, 1991b, 1993b, 1993c, 1993d, 1993e, 1993f, 1994a, 1994b, 1995) meer aandacht aan de invloed van informele instituties en organisaties, aan institutionele wijzigingen in de tijd en aan de relatie ervan met de (historische) prestaties van de economie. Volgens North kunnen deze wijzigingen enkel verklaard worden indien ook de evolutie van ideeën, ideologische elementen, mythen, dogma's en vooroordelen bekend is.

Institutionele veranderingen zijn bijgevolg niet het resultaat van het neoklassieke paradigma of van het marktsysteem (zoals bij de veronderstelling inzake de natuurlijke orde van A. Smith) maar van zich wijzigende formele en informele regels en instituties en van de effectiviteit van de handhaving. North stelt hier dat individuen door middel van “trial-and-error”-procedures trachten betere resultaten te behalen. De interactie tussen instituties en organisaties zal de (institutionele) evolutie van een economie bepalen. Organisaties nemen hun beslissingen, gericht op kortetermijnmaximalisatie van winsten, binnen het institutionele kader. North legt de nadruk op de organisaties die hij een rol als “the initiators of institutional change” toebedeelt. Politieke en economische organisaties reageren op deze institutionele structuren en kunnen bijgevolg belangrijke wijzigingen veroorzaken.

De interactie tussen instituties en organisaties doet institutionele veranderingen ontstaan, aangezien organisaties sneller zullen reageren op gewijzigde informele normen; de formele regels worden pas in latere instantie aangepast, aangezien hiervoor een strikt beleidsvormingsproces dient gevolgd te worden. In vroeger werk stelt North dat relatieve prij-

zen een belangrijke bron van institutionele wijzigingen kunnen betekenen. North volgt in dit opzicht duidelijk een neoklassieke zienswijze. De oud-institutionele theorie veronderstelt een omgekeerde causaliteit: de relatieve veranderingen in prijs zijn het gevolg van de institutionele en culturele veranderingen eerder dan de oorzaak ervan te zijn (zie Dugger, 1995). Dit impliceert dat het prijsmechanisme van geen belang is in het oud-institutionalisme; in de nieuw-institutionele economische theorie daarentegen is het van groot belang. Bij North is een duidelijke evolutie op te merken waarin het belang dat hij hecht aan relatieve prijsveranderingen beperkter wordt. In zijn latere werk staan veranderingen in relatieve prijzen in sterke interactie met ideologische en culturele veranderingen (zie North, 1990a en 1994a) en bepalen ze de effectiviteit van het economische proces (zie Stanfield, 1995, blz. 464-465). Veranderingen in relatieve prijzen kunnen volgens North het gevolg zijn van technologische veranderingen en van veranderingen in opvattingen en normen- en waardesystemen van de actoren. In later werk stelt hij echter dat niet enkel de relatieve prijzen maar ook de veranderingen in percepties en preferenties leiden tot wijzigingen in de institutionele structuur. Ook inzake deze opvatting is bij North een duidelijke evolutie merkbaar.

Institutionele veranderingen zijn volgens North het gevolg van een incrementeel proces, aangezien de instituties in de maatschappij zijn ingebed. De incrementele veranderingen van de institutionele structuur op korte termijn resulteren of worden gecumuleerd in een bepaald ontwikkelingspad op lange termijn. Op langere termijn zullen de individuele wijzigingen bijgevolg aanleiding geven tot een gewijzigd institutioneel kader. Toch kunnen deze veranderingen volgens North (1989a, blz. 667) ook ongewenste effecten genereren: (1) de kortetermijndoelstellingen kunnen vaak verschillend zijn van de langetermijndoelstellingen en (2) er bestaat vaak een verschil tussen beoogde en gerealiseerde resultaten. In vele gevallen bestaat er ook een verschil tussen resultaten en intenties precies wegens de beperkte capaciteiten van de individuen om complexe problemen op te lossen.

North stelt dat er in dit verband een probleem van "path dependence" of padafhankelijkheid bestaat. Padafhankelijkheid impliceert dat vroegere beslissingen en acties van economische actoren het vertrekpunt vormen voor huidige en toekomstige beslissingen, zodat een toekomstige wijziging van de geselecteerde (historisch bepaalde) evolutierichting moeilijk wordt (zie ook Goodstein, 1995, voor een uitwerking van dit element). Goodstein stelt dat padafhankelijkheid in belangrijke mate verbonden is

met technologische ontwikkelingen: zodra een bepaalde technologie een positieve feedback (cf. aanvaarding) vanuit de maatschappij krijgt, is het moeilijk om de ontwikkelingsrichting te wijzigen. Het wijzigen van padrichting kan bijvoorbeeld wel door externe krachten, dit wil zeggen bijvoorbeeld door wijzigingen van de informele normen van de maatschappij.

Samenvattend kunnen we de ontwikkeling van instituties, de integratie ervan in de theorie, het erkennen van het belang van transactiekosten, van beperkte rationaliteit en van opportunistisch gedrag als overkoepelende basiselementen en bouwstenen van de nieuw-institutionele theorie beschouwen.

4. Bouwstenen, uitgangspunten en originaliteit van de institutionele theorie van D. North

Het vorige onderdeel geeft duidelijk aan dat een evolutie in het denkpatroon van Douglass C. North kan worden teruggevonden. In de eerste werken worden bijgevolg andere bouwstenen voor de ontwikkeling van een institutionele theorie gehanteerd (zie bijvoorbeeld North, 1986):

1. de individuele gedragsassumptie inzake nutsmaximalisatie;
2. de kostprijs die verbonden is aan het uitwisselen van goederen en diensten;
3. de handhavingskosten die een belangrijk deel uitmaken van de transactiekosten en de stelling dat een daling in handhavingskosten een daling in transactiekosten veroorzaakt;
4. de preferenties van individuen en de graad van legitimiteit en billijkheid van overeenkomsten en regels.

Deze vier elementen vormen een veel meer neoklassiek getinte opvatting dan wat in later werk van North kan worden teruggevonden. In North (1993b) is een voorbeeld van een meer nieuw-institutionele opvatting gevolgd. North stelt daar dat de geschiedenis en de culturele inbedding van de individuele actor van groot belang is voor de uiteindelijke keuze en dat zijn beslissingen hierdoor sterk worden beïnvloed:

"Institutional analysis should place history in a more central role in economics, not only because it sheds light on a critical parameter held constant by the economist intentions, but also because the

constraints within which choice-making occurs are derived from the past, and with an appreciation of the way those constraints have evolved, we can have a far better understanding of the choice set today and the institutionally specific context within which the economists' model holds".

De analyse van de voornaamste recente werken van North geeft aan dat hij vier belangrijke complementaire bouwstenen onderscheidt voor zijn nieuw-institutionele theorie. Deze bouwstenen dienen opgevat te worden als een grote gemene deler van de volledige theorievorming van North, rekening houdend met de evolutie van deze auteur, doch een belangrijke nadruk dient te worden gelegd op de recente publicaties.

Concluderend kunnen als bouwstenen of uitgangspunten voor de nieuw-institutionele theorie van North worden onderscheiden:

1. Instituties bestaan volgens North om twee problemen tegelijkertijd op te lossen: (1) de complexiteit van de problemen reduceren door een kader te scheppen waarbinnen acties kunnen plaatsgrijpen en (2) de beperkingen in de verwerking van beschikbare informatie (beperkte rationaliteit) omzeilen (zie bijvoorbeeld ook Sjöstrand, 1995). Formele regels (zoals politieke en juridische regels) zijn een onderdeel van het institutionele kader. Ze dienen te worden aangevuld met informele randvoorwaarden (sociale waarden, normen en gedragscodes). Beide zullen het kader scheppen waarbinnen individuele acties plaatsvinden. Als de formele en informele regels van elkaar verschillen, zal dit zich uiten in politieke instabiliteit en een niet-effectieve situatie, aangezien een zekere legitimiteit voor de maatregelen ontbreekt en de aanvaardbaarheid voor de regels laag is. Formele regels kunnen op een redelijk eenvoudige manier worden gewijzigd door het politieke proces; informele of sociale normen die gelden in de maatschappij kunnen veel moeilijker gewijzigd worden en veranderen slechts gradueel (of incrementeel). Het zijn precies deze normen die als referentiepunt voor de opstelling van formele regels worden gebruikt en die de noodzakelijke "legitimiteit" aan de formele instituties geven, zodat de formele regels als billijk worden aanvaard en nagestreefd (North noemt dit "credible commitment", zie North, 1993c). Op zich beschouwd zijn informele normen of gedragscodes een noodzakelijke maar niet voldoende voorwaarde voor goede economische prestaties (zie North, 1994c). Volgens North is het niet de allocatieve efficiëntie maar de "adaptieve efficiëntie" of met andere

woorden de mogelijkheid om formele regels aan te passen aan de heersende informele normen van de maatschappij, samen met de procedurele effectiviteit, die langetermijneffectiviteit van het beleid mogelijk maakt. Allocatieve efficiëntie is immers een statisch concept binnen een welbepaalde set van normen en regels. Een adaptief concept veronderstelt dat een aanpassing van de regels kan gebeuren, gebaseerd op veranderende technologie en maatschappelijke elementen. Desalniettemin kunnen een groot aantal wijzigingen aan de formele regels ook nefast zijn voor de effectiviteit van het beleid. North stelt dit als: "The larger the number of rule changes, ceteris paribus the greater the number of losers and hence opposition". Bijgevolg kan gesteld worden dat voor een dergelijk beleid de legitimiteit bijzonder laag is en geen maatschappelijke consensus bestaat.

2. Formele en informele regels vormen de "spelregels" van het economische systeem. Deze elementen dienen te worden onderscheiden van "organisaties", die een belangrijke bron van institutionele veranderingen kunnen zijn. Organisaties geven volgens North (1990b) immers de mogelijkheden en opportuniteiten weer die binnen de institutionele structuur bestaan. North suggereert dat, naarmate de onderlinge concurrentie tussen organisaties groter wordt, een groter aantal stimuli bestaat om te investeren in vaardigheden en kennis die binnen de heersende institutionele structuur beloond worden of gewenst zijn en waardoor de institutionele veranderingen sneller kunnen optreden. Ook wijzigingen in het institutionele kader. Het veranderen van de formele of informele regels of normen kan echter ook een minder optimale situatie opleveren, zodat de legitimiteit ondermijnd wordt en transactiekosten in de vorm van de gedragselementen "beperkte rationaliteit" en "mogelijk opportunistisch gedrag" substantieel kunnen stijgen: individuen zullen in sterkere mate opportunistisch handelen wanneer formele regels dienen te worden nagestreefd die incompatibel zijn met de informele normen; in werkelijkheid streven ze echter vooral de informele regels na. Dit impliceert bijgevolg dat volledige concurrentie en de vrije marktwerking niet verzekeren dat efficiënte regels of een efficiënt beleid ontstaan, maar dat in dit verband ook met opvattingen en onderhandelingskracht van verschillende organisaties en belangengroepen rekening moet worden gehouden.
3. De rol van de overheid is essentieel, aangezien veranderingen in de formele regels enkel ontstaan door middel van het politieke proces.

Bovendien bezit de overheid een belangrijke taak van controle en afdwinging van de regels. De institutionele benadering van North vertrekt van een analyse van de politieke structuur van de maatschappij en van de mate waarin deze structuur in de handhaving van het beleid kan voorzien. Het reduceren van deze controle- en afdwingkosten is determinerend voor de efficiëntie van het beleid: indien de formele regels overeenkomen met informele normen, zullen weinig problemen inzake handhaving voorkomen, bestaat er een legitimiteit voor het beleid en zullen controlekosten (die een substantieel deel uitmaken van de transactiekosten) verminderd worden. Beperkte rationaliteit en opportunisme kunnen wel gereduceerd worden, maar vanwege de beperkte capaciteit van de individuele actor om informatie te verwerken kan het optreden ervan nooit volledig worden uitgesloten. North (1993a) suggereert dat het op politiek vlak vaak moeilijk is om te bepalen welke elementen het beleid moet bezitten om eveneens in correcte handhaving of nastreving te voorzien. Hij stelt dan ook dat de "ultimate source of poor economic performance is the polity that specifies and enforces the economic rules of the game".

4. In een institutionele theorie dienen informele randvoorwaarden en normatieve elementen zoals "ideologie", percepties en voorkeuren op een dominante plaats te worden opgenomen (zie bijvoorbeeld North (1994e)). North stelt dat: "The way the actors perceive the issues that confront a society will shape the policies that they pursue". De keuzes die gemaakt worden door individuen, zijn gebaseerd op hun percepties (die op hun beurt bepaald worden door de manier waarop de beschikbare informatie wordt geïnterpreteerd). De percepties worden volgens North (1992, 1994c en 1994d) en Rohrschneider (1988) bepaald door de culturele achtergrond van het individu, door de lokale gebruiken, door de gewoonten om problemen op een bepaalde manier op te lossen en door niet-locatiegebonden ervaringen, eerder dan op basis van eigenbelang. De percepties van de actoren zullen bijgevolg veranderen in de tijd: historische elementen zijn bijgevolg wel van belang. Verschillende individuen zullen een bepaald probleem bijgevolg op een verschillende manier interpreteren en een alternatieve beslissing treffen om het probleem op te lossen, zodat het principe van de rationeel handelende actor die een bepaald probleem altijd op eenzelfde (nutsmaximaliserende) manier oplost niet geldig is. Dit impliceert bovendien dat er niet één evenwichtssituatie zoals in de traditionele neoklassieke theorie bestaat, maar multipale evenwichten die overeenkomen met de verschillende keuzes. Het feit dat percep-

ties en motivaties een rol spelen is conform met Simon (1986; zie ook North, 1990c). Dit impliceert dat ideeën en opvattingen wel degelijk van belang zijn in een institutionele theorie en binnen het kader van institutionele veranderingen van substantieel belang kunnen zijn. Een zuiver neoklassieke theorie is immers niet in staat te verklaren waarom individuen de algemene regels die gesteld worden door de maatschappij volgen, hoewel het in hun voordeel zou zijn om te trachten de regels te ontwijken. Volgens North zijn ideologie en subjectieve percepties hiervoor de voornaamste reden: het concept ideologie kan op zijn beurt worden beschouwd als een afzonderlijke verzameling van regels, bijvoorbeeld inzake billijkheid. Politieke beslissingen of meer in het algemeen formele regels zullen enkel een zekere mate van effectiviteit hebben indien ze overeenkomen met de maatschappelijke percepties (met andere woorden als ze een grote mate van legitimiteit bezitten). Indien dit niet het geval is, zal opportunistisch gedrag een belangrijke rem op het ontstaan van een effectieve beleidssituatie zijn. Algemeen houdt dit eveneens in dat het institutionele kader de politieke keuzes beïnvloedt en omgekeerd (zie ook Twight, 1994).

Algemeen gesteld dient een analytisch kader te worden ontwikkeld dat economische en politieke elementen combineert met gedragskenmerken van individuen (beperkte rationaliteit en opportunisme) en met de percepties van deze individuen. North vat dit bijzonder goed samen:

"Belief structures get transformed into societal and economic structures by institutions - both formal and informal norms of behavior. The relationship between mental models and institutions is an intimate one. Mental models are the internal representations that individual cognitive systems create to interpret the environment; institutions are the external (to the mind) mechanisms individuals create to structure and order the environment." (North, 1994a, blz. 363)

Uit de analyse van de werken van de neo-institutionalist D. North blijkt bijgevolg dat deze auteur een duidelijke evolutie heeft ondergaan van meer neoklassiek getint auteur tot nieuw- en zelfs deels neo-institutioneel denker. Hij is erin geslaagd zijn stempel te drukken op de volledige institutionele strekking. Vooral zijn recentste werken geven duidelijk aan dat hij een duidelijke volging van het institutionele gedachtegoed is geworden. Hij streeft naar het opnemen van realiteitszin en van prag-

matische elementen in de economische theorievorming. Gezien het stijgende belang van verschillende actoren in de economische praktijk, is deze evolutie toe te juichen. Beslissingen kunnen immers enkel op een effectieve wijze tot stand komen indien niet enkel economische overwegingen worden gehanteerd, maar eveneens sociaal-maatschappelijke, politieke en individuele aspecten, karakteristieken en randvoorwaarden worden betrokken in de besluitvorming.

Referenties

- BROMLEY, D.W. (1985), "Resources and Economic Development: An Institutional Perspective", *Journal of Economic Issues*, jg. 19, nr. 3, blz. 779-798.
- BROMLEY, D.W. (1990), "The Ideology of Efficiency: Searching for a Theory of Policy Analysis", *Journal of Environmental Economics and Management*, jg. 19, nr. 1, blz. 86-107.
- COASE, R.H. (1984), "The New Institutional Economics", *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, jg. 140, nr. 1, blz. 229-231.
- DI MAGGIO, P.J. en W.W. POWELL (1991), "The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields", in: W.W. POWELL en P.J. DI MAGGIO, eds., *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, Chicago, University of Chicago Press, 1991, blz. 63-82.
- DUGGER, W.M. (1990), "The New Institutionalism: New but Not Institutionalist", *Journal of Economic Issues*, jg. 24, nr. 2, blz. 423-431.
- DUGGER, W.M. (1995), "Douglass C. North's New Institutionalism", *Journal of Economic Issues*, jg. 29, nr. 2, blz. 453-458.
- DUGGER, W.M. (1996), "Sovereignty in Transaction Cost Economics: John R. Common and Oliver E. Williamson", *Journal of Economic Issues*, jg. 30, nr. 2, blz. 427-432.
- FURUBOTN, E.G. en R. RICHTER (1991), "The New Institutional Economics: An Assessment", in: E. FURUBOTN en R. RICHTER, eds., *The New Institutional Economics*, Texas, Texas A&M Press, blz. 1-32.
- GOODSTEIN, E. (1995), "The Economic Roots of Environmental Decline: Property Rights or Path Dependence", *Journal of Economic Issues*, jg. 29, nr. 4, blz. 1029-1044.
- GROENEWEGEN, J. (1990), "De transactiekostentheorie nader bezien", *Tijdschrift voor Politieke Economie*, jg. 12, nr. 4, blz. 50-76.
- GROENEWEGEN, J., C. PITELIS en S.-E. SJÖSTRAND, eds., *On Economic Institutions: Theory and Applications*, Aldershot, Edward Elgar, 1995.
- GUNNARSSON, C. (1991), "What is New and What is Institutional in the New Institutional Economics? - An Essay on Old and New Institutionalism and the Role of the State in Developing Countries", *Scandinavian Economic History Review*, jg. 39, nr. 1, blz. 43-67.
- HICKERSON, S.R. (1987), "Instrumental Valuation: The Normative Compass of Institutional Economics", *Journal of Economic Issues*, jg. 21, nr. 3, blz. 1117-1143.
- HIRSH, P.M. en M.D. LOUNSBURY (1996), "Rediscovering volition: the institutional economics of Douglass C. North", *Academy of Management Review*, jg. 21, nr. 3, blz. 872-884.
- HODGSON, G.M. (1993a), *Economics and Evolution: Bringing Life Back Into Economics*, Cambridge, Polity Press.
- HODGSON, G.M. (1993b), "Institutional Economics: Surveying the 'Old' and the 'New'", *Metroeconomica*, jg. 44, nr. 1, blz. 1-28.
- HUTCHINSON, T.W. (1984), "Institutionalist Economics Old and New", *Journal of Institutional and Theoretical Economics - JITE*, jg. 140, nr. 1, blz. 20-29.
- JACOBI, S.M. (1990), "The New Institutionalism: What Can it Learn from the Old?", *Industrial Relations*, jg. 29, nr. 2, blz. 316-359.
- KERSTHOLT, F. (1994), "Van een neoklassieke benadering naar een nieuw-institutionele benadering van historische economische groei: kreeg Douglass North de eerste nobelprijs voor historische sociologie?", *Sociale Wetenschappen*, jg. 37, nr. 1, blz. 30-56.
- LANGLOIS, R., ed., *Economics as a process: essays in the new institutional economics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1986.
- LANGLOIS, R. (1989), "What was wrong with the old institutional economics (and what is still wrong with the new)?", *Review of Political Economy*, jg. 3, nr. 1, blz. 279-298.
- LOWNDES, V. (1996), "Varieties of new institutionalism: a critical appraisal", *Public Administration*, jg. 74, nr. 2, blz. 181-197.
- MAYHEW, A. (1987), "The Beginnings of Institutionalism", *Journal of Economic Issues*, jg. 21, nr. 3, blz. 971-998.
- MAYHEW, A. (1989), "Contrasting origins of the two institutionalisms: the social science context", *Review of Political Economy*, jg. 1, blz. 319-333.
- MOE, T.M. (1984), "The New Economics of Organization", *American Journal of Political Science*, jg. 28, nr. 4, blz. 739-771.
- MYHRMAN, J. en B.R. WEINGAST (1994), "Douglass C. North's Contributions to Economics and Economic History", *Scandinavian Journal of Economics*, jg. 96, nr. 2, blz. 185-194.
- NORTH, D.C. (1973), *The Rise of the Western World: A New Economic History*, Cambridge, Cambridge University Press.
- NORTH, D.C. (1978), "Structure and Performance: The Task of Economic History", *Journal of Economic Literature*, jg. 16, nr. 3, blz. 963-978.
- NORTH, D.C. (1981), *Structure and Change in Economic History*, New York / London, W. W. Norton & Company.
- NORTH, D.C. (1984a), "Three Approaches to the Study of Institutions", in: D.C. COLANDER, ed., *Neoclassical Political Economy: the Analysis of Rent-Seeking and DUP-Activities*, Cambridge (Mass.), Ballinger Publishing Company.
- NORTH, D.C. (1984b), "Transaction Costs, Institutions, and Economic History", *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, jg. 140, nr. 1, blz. 7-17.
- NORTH, D.C. (1986), "The New Institutional Economics", *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, jg. 142, nr. 1, blz. 230-237.

- NORTH, D.C. (1987), "Institutions, Transaction Costs and Economic Growth", *Economic Inquiry*, jg. 25, nr. 3, blz. 419-428.
- NORTH, D.C. (1989a), "A Transaction Cost Approach to the Historical Development of Polities and Economies", *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, jg. 145, nr. 1, blz. 661-668.
- NORTH, D.C. (1989b), "Institutional Change and Economic History", *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, jg. 145, nr. 1, blz. 238-245.
- NORTH, D.C. (1989c), "Institutions and Economic Growth: An Historical Introduction", *World Development*, jg. 17, nr. 9, blz. 1319-1332.
- NORTH, D.C. (1990a), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge, Cambridge University Press.
- NORTH, D.C. (1990b), "A Transaction Cost Theory of Politics", *Journal of Theoretical Politics*, jg. 2, nr. 4, blz. 355-367.
- NORTH, D.C. (1990c), "Institutions and a transaction-cost theory of exchange", in: J.E. ALT en K.A. SHEPSLE, eds., *Perspectives on Positive Political Economy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.
- NORTH, D.C. (1991a), "Institutions", *Journal of Economic Perspectives*, jg. 5, nr. 1, blz. 97-112.
- NORTH, D.C. (1991b), "Towards a Theory of Institutional Change", *Quarterly Review of Economics and Business*, jg. 31, nr. 4, blz. 3-11.
- NORTH, D.C. (1992), "Institutions and Economic Theory", *The American Economist*, jg. 36, nr. 1, blz. 3-6.
- NORTH, D.C. (1993a), "What do we mean by rationality?", *Public Choice*, jg. 77, blz. 159-162.
- NORTH, D.C. (1993b), "Institutions and economic performance", in: U. MÄKI, B. GUSTAFSSON en C. KNUDSEN, eds., *Rationality, Institutions and Economic Methodology*, Londen / New York, Routledge, blz. 242-261.
- NORTH, D.C. (1993c), "Institutions and Credible Commitment", *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, jg. 149, nr. 1, blz. 11-23.
- NORTH, D.C. (1993d), "The New Institutional Economics and Development", niet-gepubliceerde paper, Washington University.
- NORTH, D.C. (1993e), "Institutions, Transaction Costs and Productivity in the Long Run", niet-gepubliceerde paper, Washington University.
- NORTH, D.C. (1993f), "The Evolution of Efficient Markets in History", niet-gepubliceerde paper, Washington University.
- NORTH, D.C. (1994a), "Economic Performance Through Time", *American Economic Review*, jg. 84, nr. 3, blz. 359-368.
- NORTH, D.C. (1994b), "Five propositions about institutional change", niet-gepubliceerde paper, Washington University.
- NORTH, D.C. (1994c), "Institutions Matter", niet-gepubliceerde paper, Washington University.
- NORTH, D.C. (1994d), "Institutional Competition", niet-gepubliceerd manuscript, Washington University.
- NORTH, D.C. (1994e), "The Historical Evolution of Polities", *International Review of Law and Economics*, jg. 14, nr. 4, blz. 381-391.
- NORTH, D.C. (1995), "Institutional Change: A Framework of Analysis", niet-gepubliceerd manuscript.
- POWELL, W.W. en P.J. DIMAGGIO, eds., *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, Chicago, University of Chicago Press, 1991.
- RAMSTAD, Y. (1996), "Is a Transaction a Transaction?", *Journal of Economic Issues*, jg. 30, nr. 2, blz. 413-425.
- ROHRSCHEIDER, R. (1988), "Citizens' attitudes toward environmental issues: Selfish or Selfless?", *Comparative Political Studies*, jg. 21, nr. 3, blz. 347-367.
- RUTHERFORD, M. (1989), "What is wrong with the new institutional economics (and what is still wrong with the old)?", *Review of Political Economy*, jg. 3, nr. 1, blz. 299-318.
- RUTHERFORD, M. (1994), *Institutions in economics: The old and the new institutionalism*, Cambridge, Cambridge University Press.
- RUTHERFORD, M. (1995), "The Old and the New Institutionalism: Can Bridges Be Built?", *Journal of Economic Issues*, jg. 29, nr. 2, blz. 443-451.
- SAMUELS, W.J. (1995), "The present use of institutional economics", *Cambridge Journal of Economics*, jg. 19, nr. 4, blz. 569-590.
- SELZNICK, P. (1996), "Institutionalism 'Old' and 'New'", *Administrative Science Quarterly*, jg. 41, nr. 2, blz. 270-277.
- SIMON, H. (1957), *Models of man: social and rational*, New York, Wiley.
- SIMON, H. (1976), "From substantive to procedural rationality", in: S. LATSIS, ed., *Methods and Appraisal in Economics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- SIMON, H.A. (1978), "Rationality as Process and as Product of Thought", *American Economic Review*, jg. 68, nr. 2, blz. 1-16.
- SIMON, H. (1986), "Rationality in Psychology and Economics", in: R.M. HOGARTH en M.W. REDER, eds., *The Behavioral Foundations of Economic Theory - Journal of Business*, jg. 59, blz. 209-224.
- SIMON, H. (1991), "Organizations and markets", *Journal of Economic Perspectives*, jg. 5, blz. 25-44.
- SJÖSTRAND, S.-E. (1995), "Towards A Theory of Institutional Change", in: J. GROENEWEGEN, C. PITELIS en S.-E. SJÖSTRAND, eds., *On Economic Institutions: Theory and Applications*, Aldershot, Edward Elgar.
- STANFIELD, J.R. (1995), "Institutions and the Significance of Relative Prices", *Journal of Economic Issues*, jg. 29, nr. 2, blz. 459-465.
- TWIGHT, C. (1994), "Political Transaction-Cost Manipulation: An Integrating Theory", *Journal of Theoretical Politics*, jg. 6, nr. 2, blz. 189-216.
- WILLIAMSON, O.E. (1975), *Market and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications - A Study in the Economics of Internal Organization*, New York / Londen, The Free Press.
- WILLIAMSON, O.E. (1981a), "The modern corporation: origin, evolution, attributes", *Journal of Economic Literature*, jg. 19, nr. 4 (1537-1568).
- WILLIAMSON, O.E. (1981b), "The Economics of Organization: The Transaction Cost Approach", *American Journal of Sociology*, jg. 87, nr. 3, blz. 548-577.
- WILLIAMSON, O.E. (1985), *The Economic Institutions of Capitalism*, New York, The Free Press.
- WILLIAMSON, O.E. (1993), *The Economic Analysis of Institutions and Organizations - in general and with respect to country studies*, Parijs, OESO.

Abstract

Douglass C. North's Contribution to the Development of the New-Institutional Theory

The article provides a summary of the evolution that can be found in the work of Douglass C. North. His contribution to the development of the new-institutional theory is thoroughly analysed and the difference with more conventional approaches is stressed. Especially the integration of social, political and behavioural aspects characterises his approach. In this contribution, the theory of North is situated in the spectrum of the institutional theory and his work is compared to other authors in the same research field. The building blocks and starting points of the author for developing his theory are also distinguished.

Boekbesprekingen

Algemene economie

The Airline Business in the Twenty-first Century

Rigas Doganis, *The Airline Business in the Twenty-first Century*
Londen / New York, Routledge, 2000, xii + 240 blz. - Prijs: 18,99 GBP (pbk)
ISBN 0-415-20883-1

De luchtvaartsector heeft iets avontuurlijks. Dat heeft ontengensprekelijk te maken met de zeer snelle (technologische) ontwikkelingen in de sector. Zo kenden we in de afgelopen periode allerhande stappen, zoals bijv. de evolutie naar zgn. "open skies", de opkomst van mondiale allianties, de zogenaamde "low-cost"- en "no frill"-carriers, de opkomst van elektronische boekingen en de vele privatiseringen. Vandaag is die internationale luchtvaart echter in een diepe crisis gedompeld. Die crisis zat er weliswaar al enige tijd aan te komen, maar werd nog versterkt door de gebeurtenissen van en na 11 september 2001. Vorig jaar, bij een werkbezoek aan de Vakgroep Transport en Ruimtelijke Economie van de Faculteit TEW UFSIA-RUCA (Universiteit Antwerpen), had de auteur van het voorliggende boek, prof. Rigas Doganis, die crisis reeds vlijmscherp geanalyseerd. Achteraf beschouwd was zijn schitterend betoog stevig gebouwd op wat ondertussen een prachtboek is geworden. Prof. Doganis analyseert in dit werk op een ronduit schitterende wijze de internationale luchtvaart-

industrie. Het gaat om een zeer dynamische industrie, die opereert op de grens van de technologische vernieuwing. Een industrie ook waarvan de winstgevendheid op lange termijn zowel marginaal als zeer cyclisch kan worden beschouwd. Daarbovenop wordt de sector nog voortdurend bestookt met nieuwe ontwikkelingen en beperkingen, zowel op regelgevend als op operationeel en technologisch vlak.

Snelle evoluties dwingen de luchtvaartbedrijven tot het voortdurend ontwikkelen van steeds weer nieuwe strategieën. Daar speelt dit boek op in. Vertrekkend van een gedetailleerde analyse van de kernvariabelen die de luchtvaartindustrie beïnvloeden, gaat de auteur in op de verschillende alternatieven die gehanteerd kunnen worden als antwoord op een dynamische maar steeds sneller veranderende marktomgeving.

Dit is gewoon een schitterend boek, een aanrader voor iedereen die interesse heeft voor de luchtvaartsector. De auteur, prof. Rigas Doganis, is een voorbeeld van wat in de transportwetenschap een norm kan worden: de combinatie van theoretische en wetenschappelijke kennis (als professor Luchtvervoer aan Cranfield University), gekoppeld aan de noodzakelijke praktijkervaring (als voorzitter en CEO van Olympic Airways). Vanuit een wetenschappelijke invalshoek is in dit vakgebied de theoretische onderbouwing vanzelfsprekend een absolute noodzaak,